

Szabó Elemér szerepe az 1956-os forradalom és szabadságharc tabi eseményeiben

„Teremtsünk rendet a politikai és gazdasági életben!”

Az 1956-os forradalom és szabadságharc előzményei a tabi járásban

Az 1950-es évekre jellemző, sztálinista jellegű pártidiktatúra 1956 októberében bekövetkezett hirtelen összeomlása nem csak a fővárosban, hanem a vidéki települések esetében is megnyitotta az utat a demokratikus mozgalmak előtt, és a forradalmi szervek létrejöttének ügyét is előre mozdította. Somogy megyében nem csak a fojtogató politikai elnyomás, hanem a Rákosi-rendszer agresszív agrárpolitikája, vagyis a termelőségvetkezetek erőszakos életre keltése és a súlyos beszolgáltatási terhek is növelték a lakosság sérelmeit és elégedetlenségét a fennálló hatalommal szemben.

Fontos leszögezni, hogy 1956-ban a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint Somogy megye lakossága összesen 363939 főt tett ki, ebből a mezőgazdaságból élők aránya 68% volt, ami elsöprő többséget jelentett. Figyelemre méltó jelenség azonban, hogy az ipar esetében ugyanezen arány a szektor kiemelt szerepe és támogatása mellett is csak 14%-os foglalkoztatási arányt ért el. Mindezek figyelembe vételével az sem lehet véletlen, hogy a somogyi forradalmi események előszeleként és mintegy katalizátoraként is értelmezhető eseménynek számított a neves szociográfus, Márkus István által jegyzett, *Somogyi összegzés* címmel megjelent agrárpolitikai tanulmánynak 1956. október 19-i, a kaposvári Vörös Csillag filmszínházban megrendezett nyilvános vitája.

Márkus István munkájában részletekbe menően vizsgálta a somogyi mezőgazdaság helyzetét, különös tekintettel az 1950 és 1955 közé eső időszakot vette górcső alá. Márkus István felhívta a figyelmet a Somogy megyei agrárpolitika visszásságaira, leginkább az erőszakos módon végrehajtott kollektivizálást a középpontba állítva. A vita elemi erővel hozta felszínre a megye paraszti lakosságának problémáit, és minden várakozást felülmúló, jelentős számú közönség előtt zajlott le. Az október 23-i majd az azt követő napok budapesti eseményeinek hatására a somogyi megyeszékhely, Kaposvár is a pártállami rendszer elleni tüntetések helyszíne lett, aminek következtében nemsokára létre is jött a Somogy megyei forradalmi szervezet.

Az említett történések hatása Tab községben is érzékelhető volt: az információk gyors és hatékony áramlásában a sajtótermékek, ezen belül is elsősorban a rádió játszott jelentős szerepet. A megye paraszti lakosságába az elmúlt évek súlyos pártállami atrocitásai miatt mélyen beleivódott a félelem légköre. A félelem érzete mellett nagy valószínűséggel a fővárosi fegyveres összecsapások miatt tapasztalt óvatosság következtében csak az – 1956-os forradalom, majd szabadságharc kezdőpontjának tekinthető – október 23-át követő ötödik napon bontakoztak ki a megyei események. Csakhamar Somogy megyében is felszínre kerültek a Rákosi-rendszerrel szembeni

elégedetlenség főbb okai, és a mihamarabbi változások kívánalma is. Természetesen nem volt ez másként a tabi járás településein sem.

A forradalmi eseményeket Tab lakossága is élénk érdeklődéssel figyelte. A járási központba mind a fővárosi, mind pedig a kaposvári történések hírei is gyorsan eljutottak. A DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) 1956 októberében Kaposváron zászlót bontott Zrínyi Miklós Körének október 24-ének hajnali óráiban összeállított *Fáklya* című röpirata is eljutott Tabra. A budapesti forradalmi eseményekről és követelésekről forrásaink tanúsága szerint elsősorban a gimnazista diákok tájékoztattak ezekben a napokban. A Zrínyi Miklós Kör említett kiadványát egyébként a *Somogyi Néplap* 1956. október 24-én megjelent száma is közzétette, *Teremtsünk rendet a politikai és gazdasági életben!* címmel. A röplap érdekessége, hogy a Magyar Távirati Iroda cenzúrázatlan híreit is közölte, és az előző napi, budapesti eseményekről is tájékoztatást nyújtott, mindezek mellett pedig hitet tett a vérontás mihamarabbi befejezése mellett, valamint három hasámban szólt arról is, hogy, „Ne adjunk alkalmat se a sztálini-rákosi öröknek, se a burzsoá restaurációnak”. Az említett cikk összefoglalóan jellemezte a Zrínyi Miklós Kör jövőhöz viszonyított hozzáállását is. A forradalom első napjaiban leginkább a gimnazista ifjúság aktivitása ragadható meg Tabon, amiben az említett röpirat hatása mindenképpen jelentősnek volt mondható. Említésre méltó, hogy október 26-án Kossuth-címert festettek mind a gimnázium, mind pedig a községi postahivatal nemzeti zászlajára. Egyáltalán nem kizárt, hogy ezek a tettek is a gimnáziumi diákság reakcióiként értelmezhetőek.

A forradalom kezdeti napjaiban a kommunista diktatúra helyi vezetői előkészületeket tettek az úgynevezett „rendbontások” megakadályozására. Erre központi utasítások álltak rendelkezésükre, ezek szellemében a tartalékos tiszteket is ellátták fegyverrel, akik természetesen zömmel pártfunkcionáriusok, állami vezetők és egyéb pártalkalmazottak voltak. Ez esetben is érvényben voltak a rendőrség és a honvédség számára kiadott központi parancsok. A tabi járásban a katonai egységek jelenléte külön hangsúllyal esett latba, ugyanis a térségben két alakulat is állomásozott: Tabon a 87. Páncéltörő Tüzérezred, emellett a nem túl távoli Kapolyon egy lőszerraktárt őrző alakulat.

1956. október. 28. A fordulat napja Tabon.

Egy járási székhely forradalmi napjai

A tabi forradalmi megmozdulások új lendületét október 28. napja hozta, ugyanis Nagy Imre miniszterelnök az addigi eseményeket új értelemben megközelítő beszéde már egy nemzeti függetlenséget szem előtt tartó és demokratikus jellegű mozgalom eredményeinek tekintette. Nagy Imre felszólított a nemzet egységének megteremtésére, valamint a fegyveres összetűzések mihamarabbi beszüntetésére is.

Tabon még aznap reggel felkeresték a Hazafias Népfront helyi vezetői a köz-

ségi tanács végrehajtó bizottságának elnökét, hogy hangsúlyozottan békés jellegű tüntetést szervezzenek, ahol a település lakossága mintegy ki is fejezheti egyetértését a Nagy Imre miniszterelnök rádióbeszédében mondottakkal. A tanácselnök kezdeményezte is a gyűlés összehívását, ahol megjelent a járási pártbizottság elnöke, az Államvédelmi Hatóság helyi vezetője, valamint a településen állomásozó tűzérzred parancsnoka is. A megbeszélés résztvevői elhatározták, hogy a tervezett tabi felvonulásra végül is nem fognak engedélyt adni, mivel fennállt annak a veszélye, hogy az események kiszámíthatatlan fordulatot vesznek, és akár erőszakos cselekményekre is sor kerülhet. Az egyeztetést követően arra jutottak, hogy inkább a Hazafias Népfront bizottsága tartson ülést még aznap délután, aminek az elsődleges célkitűzése forradalmi bizottság választása volt. A forradalmi napok ezen szakasza még abba a periódusba esett, amikor az események menetének irányításában a pártvezetés igyekezett döntő szerepet játszani. Így természetesen az új forradalmi szervek, intézmények létrejöttében is, ahogy ezt az iménti, tabi példa is érzékeltette. Említésre érdemes, hogy ezekben a napokban nem történt másképp a megyei forradalmi szervezet esetében, de az 1956. október 27-én életre kelt Somogy Megyei Nemzeti Tanács megalakulásánál sem. Ekkor még ott is a tabihoz hasonló jelenségeket figyelhetünk meg.

A Hazafias Népfront által Tabra tervezett ülésének híre a lakosság előtt sem maradt titokban. A beszámolók tanúsága szerint a templomból hazajövet terjedtek el ezek a hírek, így a községben nemsokára 2–300, egyes források szerint akár 4–500 főre is tehető tömeg gyűlt össze. A spontán tömeggyűléssel a forradalmi események viharosan felgyorsultak a községben. Jellemzőnek mondható, hogy a szabadtéri gyűlés résztvevői hangot adtak az elégedetlenségüknek, záporoztak a sérelmek, a panaszok a pártvezetők felé, a tömeg nem is engedte szóhoz jutni a megjelent községi és járási népfrontelnököket.

Az október 28-i tömeggyűlés kapcsán kell megemlíteni dr. Szabó Elemér ügyvéd szerepét, aki csakhamar a község és a járás forradalmi napjainak legjelentősebb szereplőjévé avanszált. Szabó Elemér tabi ügyvéd volt, aki az október 28-i gyűlésen ismertette a *Somogyi Néplap* hasábjain közzétett 16 pontot, és a Zrínyi Miklós Kör követeléseit is. Ezzel az aktussal megkezdődött Szabó Elemér „forradalmi pályája”.

A tabi ügyvéd 1918. augusztus 11-én született Kecskeméten, és az említett vasárnapi tüntetésig nem folytatott túlzottan aktív politikai tevékenységet. A Tabi Ügyvédi Munkaközösség vezető szerepét töltötte be, valamint tevékenyen részt vett a község sportéletének szervezésében. A forradalom előtt már a Hazafias Népfront tagjaként találkozunk vele, ráadásul a szervezet járási bizottságának elnökségi tagja is volt. Mindezek fényében talán nem is meglepő, hogy az október 28-i népgyűlésen is szerepet kapott. Beszédének tartalma annál inkább volt meglepőnek és az állam-párt funkcionáriusai számára mindenképpen váratlannak nevezhető.

Ez a beszéd jelentette Szabó Elemér forradalmi szerepében azt a kezdetet, ami a tabi járás 1956-os eseményeinek vezető szereplőjévé emelte. Természetesen a gyűlésen nem csak Szabó Elemér tartott beszédet a – sokak beszámolója szerint

nemcsak Tabról, hanem a környékbeli településekről is jelentős számban érkezett – tömeg előtt, hanem a katolikus plébános, a református lelkész, valamint a helyben állomásozó tüzérezred parancsnoka, Gerbely András alezredes is szólt az összesereglettekhez. Utóbbi arról biztosította a Tabon összegyülteket, hogy a honvédség fenntartja a közrendet, mindezek mellett a forradalom mellett is állást foglalt. Gerbely András alezredes beszéde a Tabon összegyültek számára megnyugtatóan hatott. A tabi események következő fontos epizódja a beszédek után következett, amikor is a népgyűlés, gyakorlatilag spontán módon megválasztotta a 28 tagból álló Tab Községi Forradalmi Bizottság nevű szervezetet, melynek elnökévé Szabó Elemér ügyvédet választották meg.

Az utókor számára fennmaradt forrásanyagból bizonyosan meg tudjuk állapítani, hogy a következő személyek adták a forradalmi bizottság tagságát: Szabó Elemér elnöklete mellett Pavelka Sándor kisiparos lett az intéző bizottság tagja, mellettük Kulics Kornél, a Nemzeti Bank alkalmazottja, Kövecses Pál földműves, Szilárdi Mihály, a tabi gépállomás agronómusa, Gerbely Ferenc alezredes, Iby András gimnáziumi tanár, Fésűs Gyula honvéd százados, Csáki László honvéd főhadnagy, Istók Gusztáv a járási rendőrkapitányság vezetője, Czabula Ferenc és Kovács Károly tégla-gyári munkások, Kopeczki György és Bergmann György a Földművelésszövetkezet, Vágola Lajos a Kisipari Termelőszövetkezet alkalmazottja, valamint a nemzetőrség parancsnoki tisztét ellátó Füzi Lajos kaptak szerepet a szervezetben. A 28 fős bizottság egy 5 fős intézőbizottságot választott a tagok közül, melyben természetesen Szabó Elemér szintén szerepet kapott. Jellemző, hogy a helyi tanácsi vezetők és a pártfunkcionáriusok nem mertek a gyűlésen részt venni, mintegy érzékelve az októberi események súlyát, a társadalmi elégedetlenség mértékét és azt is, hogy immáron nem kívánatos személyekké váltak a párt diktatúra helyi képviselői.

A másnapi, október 29-i események az előző nap tapasztalatai alapján folytak. Ezen a napon tettek utoljára kísérletet a párt diktatúra községi és járási vezetői arra, hogy a tabi és környékbeli események irányítását a kezükben tartsák. A párt diktatúra képviselői a járási tanácsszékházban gyűltek össze azzal a céllal, hogy a járási forradalmi szerv megalapításában kezdeményező szerepet játsszanak.

Az említett tabi történésekkel egy időben viszont a somogyi megyeszékhelyen ezzel ellentétes irányú folyamatok játszódtak le: aznap megalakult a Somogy Megyei Forradalmi Nemzeti Tanács, amelynek kereteiből már teljesen kimaradtak az állampárt képviselői, valamint a tanács és a Hazafias Népfront által küldött jelöltek is. A megyei forradalmi szerv kiküldött képviselői révén igyekezett befolyásolni a helyi bizottságok megalakítását is. Aznap délután a megyei küldött információkat kapott arról, hogy a párt diktatúra tabi járási képviselői az újonnan alakuló bizottságban is szerephez kívánnak jutni, mindezek után fel is kereste a tabi községi bizottságot, hogy közölje ezzel a jelenséggel való határozott egyet nem értését.

A községi bizottság október 29-én egész délután, az esti órákig elhúzódva tárgyalt a Tab életét érintő legfontosabb kérdésekről. A községi tanácskozás hírére ismételten több száz fős tömeg gyűlt össze a tanácsháza udvarán, amely minden

bizonyal radikalizálta is a bizottság tagságának egy részét. A gyűlésen jelen lévő megyei küldött kezdeményezésére lefolytatták a Járási Forradalmi Bizottság alakulásáról szóló, központi és rendkívül égető kérdésként felmerülő vitákat is. Ennek következtében a községi szervezet – néhány korábban beválasztott személy mellőzésével – járási bizottsággá alakult át. A Tabi Járási Forradalmi Bizottság már az új politikai helyzetnek megfelelően kezdte meg a járás irányítását. Az ülés fontos epizódja volt, hogy a népszerűtlenné vált pártiktatúra egyik, minden bizonnal szintén nem túl nagy népszerűségnek örvendő képviselője, Holota Imre járási párttitkár is beválasztásra került az újonnan alakult forradalmi szervezetbe, egyébként Szabó Elemér elnök és más tagok javaslatára. Ezzel az intézkedéssel mintegy szembe is mentek az összesereglett tömeg, valamint a megyei forradalmi szervezet egyáltalán nem titkolt akaratával is.

A Tabi Járási Forradalmi Bizottság a következő napon, október 30-án már el is kezdte munkáját. Szabó Elemér vezetésével a tanácsi dolgozókat összehívták, és tájékoztatták őket arról, kit váltanak le a pozíciójából. A közigazgatás vezetésével Szalonnai Endre tanácsi alkalmazottat, valamint Dési Lajos egykori adóügyi jegyzőt bízták meg. A járási tanácsszékház vált a forradalmi bizottság székhelyévé, és a következő napokban innen irányították Tab életét, és igyekeztek hatással lenni a járás községeinek életére is. Még ugyanezen a napon a járási bizottság közzétette a célkitűzéseit, valamint a megyei forradalmi szervezet által *Cselekszünk!* címmel megjelent állásfoglalást is ismertette. A Tabi Járási Forradalmi Bizottság hatására megalakultak a járásban a községi forradalmi – esetenként nemzeti elnevezést használó – bizottságok és munkástanácsok is.

A további tabi eseményekre leginkább a néphadsereg alakulatainál bekövetkezett változások voltak hatással: a tabi tüzérezred október 29-én megalakította a maga Katonai Forradalmi Tanácsát, Fésűs Gyula vezetésével. Érdemes megjegyezni, hogy Gerbely András alezreddessel egyetemben egy nappal azelőtt a Tabi Községi Forradalmi Bizottság is beválasztotta tagságába az említett katonatisztet. A Fésűs Gyula vezette katonai tanács igyekezett szorososan együttműködni a járás forradalmi bizottságával.

Az ezt követő napon a kapolyi alakulat is megalakította a maga forradalmi tanácsát, amely vázolta is a célkitűzéseiket. A kapolyi katonai tanács állásfoglalása – már a megyei párhuzamokat figyelembe véve – a tabi járásban tapasztaltakkal szemben radikálisnak mondható követeléseket is tartalmazott: a szovjet csapatok azonnali kivonulását követelték, valamint a Varsói Szerződés felmondását is a magyar kormány részéről, és az ENSZ-nél Magyarország semleges státuszának bejelentését is célul tűzték ki. Az említett követelések mellett a párt és a DISZ szervezeteinek megszüntetését kívánták, a hadseregen belül Forradalmi Ifjúsági Szervezetek létrehozását javasolták. A haderőn belüli politikai apparátus azonnali megszüntetését is követelték, emellett pártatlan nevelő tisztek kinevezését – akik a nemzeti hagyományok szellemében nevelnék a katonákat –, mindezeket túl pedig a néphadsereg nevének Nemzeti Hadseregre módosítását, a hagyományos egyenruha bevezetését, a

politikai foglyok azonnali szabadon bocsátását és a katonai szolgálat időtartamának 12, illetve 18 hónapra történő leszállítását is a programpontjaik közé vették.

A tabi járás üzemei közül a téglagyár munkástanácsának megalakulásáról maradtak fent dokumentumok, melyek tartalmából látszik, hogy a munkások megvitatták a gyárvezetők korábbi szerepét, és zömmel le is váltották őket. A téglagyár munkástanácsának elnöke Kovács Károly lett, aki a lehetséges 67 szavazatból 25-öt kapott meg. A pedagógusoknál sem maradt el a változás, október 31-én tartott gyűlésükön megválasztották forradalmi tanácsukat, melynek vezetője dr. Almási György gimnáziumi igazgató lett.

Az október 30-i események sorából kiemelendő, hogy Szabó Elemér elnök utasítására a postán található vezetékes rádiót a Szabad Győr állomásra állították át, aminek a végrehajtásában a rendőrségnek és a posta vezetőjének volt gyakorlati szerepe. A Győrben megalakult Dunántúli Nemzeti Tanács fő szószólójának tartott Szabad Győr állomásra állítás egyfajta politikai állásfoglalásnak is volt tekinthető. A Győrben székelő forradalmi szervezet ugyanis a nemzeti kormányhoz képest radikálisabb hangot ütött meg. Ettől a naptól kezdve egyébként a tabi karhatalmi szerv vezetője is a Forradalmi Nemzeti Tanács elnöke, tehát Szabó Elemér volt.

A Tabi községi és járási forradalmi szervezetek megalakulását követően a korábbiakban gyakorinak mondható tömegdemonstrációk is alább hagytak. Már csak kisebb létszámú csoportosulások szabadtéri megmozdulásai voltak jellemzőek az ezt követő napokban. Az újonnan felállított hatalmi szervezet intézőbizottsága – Szabó Elemér vezetésével – hatékonyan vette át a járás irányítását a viharos gyorsasággal zajló forradalmi napokban. A rendőrség hathatós közreműködésével még október 29-én elkezdték összegyűjteni a pártfunkcionáriusok számára korábban kiosztott fegyvereket. Az említett napon egyébként a nemzetőrök megszervezését és felfegyverzését is megkezdték, amihez a tabi honvéd alakulat is segítséget nyújtott. A következő fordulat október 31. napján következett be, amikor is egy országos jelentőségű esemény volt hatással a tabi történésekre: az egypártrendszer megszűnésének bejelentésének a következménye az lett, hogy a forradalmi bizottság határozott a járási pártbizottság épületének átvételéről, ami a leltár elkészítése után rögtön meg is történt.

A Tabon zajló, október 31-i eseményekben nem csak az országos, hanem az előző napi kaposvári történések is jelentős szerepet játszottak, ugyanis a megyeszékhelyen az ezt megelőző napon heves tüntetések zajlottak. A kaposvári tüntetések hatására a korábban tapasztaltakhoz képest radikalizálódott a Somogy megyei forradalmi szerv is, és még aznap a tömeg követelésére őrizetbe vették és a megyei börtönbe kísérték a pártbizottságon tartózkodó vezetőket, valamint határozatot hoztak az Államvédelmi Hatóság tisztjeinek az őrizetben vételéről is. Mindezek mellett még aznap rendelkeztek a községi és járási pártszervek telefonjának leszereléséről is.

1956. október 31-én délelőtt a járási bizottság elnökét, Szabó Elemért telefonon utasította a Somogy megyei forradalmi szerv, hogy a fenti határozat végrehajtása Tab településére is érvényes. Az intézőbizottság – az őrizetbe vételek mellett – egyéb ha-

tározatokat is elfogadott, melyek a fenti intézkedések mintegy előkészületének is tekintendők voltak. A korábbi Tabi Járásbíróság vezetőjét, Bognár Józsefet felmentették szolgálatából, helyét dr. Szíjártó Lajos foglalja el, a járási ügyészség vezetésével pedig dr. Váradi Zoltánt bízzák meg. Ezt követően Szabó Elemér elnök intézkedett az Államvédelmi Hatóság tisztjeinek őrizetbe vételéről, és a járási pártbizottság vezetőjének, Holota Imrének, valamint munkatársainak azonnali letartóztatásáról is. Az őrizetbe vételeket a rendőrség és a nemzetőrség még az adott nap kora délutáni óráiban végre is hajtotta. Szabó Elemér és a Tabi Járásai Forradalmi Bizottság azt az utókorra is fennmaradt határozatot hozta, hogy a Magyar Dolgozók Pártja által fizetett illetményét kiadják a letartóztatott funkcionáriusok családjai számára, hogy családtagjaik és ezen belül elsősorban gyermekeik ellátása biztosítva legyen!

Az ügy intézésével Küllits Kornél lett megbízva, aki nem csak a Nemzeti Bank helybeli dolgozója volt, hanem ezekben a napokban a Tabi Járásai Forradalmi Bizottság elnökhelyettesi pozícióját ellátó tisztségviselőként is szerepet kapott. Az eset annak fényében kapott különös hangsúlyt, hogy a Somogy Megyei Nemzeti Tanács utasításának következtében a Nemzeti Bank megyei igazgatósága az ilyen célú kifizetéseket a korábbiakban leállította.

A tabi járási forradalmi szervezet az ezt követő napokban Szabó Elemér határozott vezetésével kezdte el a környék ügyeinek intézését, folyamatosan tartották a kapcsolatot a járási nemzeti, forradalmi tanácsokkal és a tabi községi forradalmi tanáccsal is.

Ezen időszak legsúlyosabb problémáját a termelészövetkezetek kérdése jelentette. A Nagy Imre-kormány ezen tárgyú állásfoglalása alapján vetődött fel a falvakban az erőszakosan létrehozott termelészövetkezetek jövőbeli sorsa. A tömeges kilépések jellemző jelenségnek számítottak. Rendkívül gyakori eset volt az is, hogy egy termelészövetkezet önmagát oszlatta fel, sok helyen pedig megindult a közös vagyon azonnali visszavétele is. Tab esetében a helyi Petőfi Termelészövetkezet soráról az annak munkástanácsának küldött, november 3. napján kelt levél tájékoztat minket. Ennek fényében megállapítható, hogy a Szabó Elemér vezette forradalmi szervezet az égető problémát mindenképpen rendezett körülmények között szeretne volna megoldani. A vagyon igazságos elosztása miatt először is zárszámadás készítését rendelték el, valamint a termelészövetkezet vagyonának leltározását adták utasításba. Ezek a feladatok a munkástanács tagjait terhelték. A vagyon szétosztása pedig csak ezek után kezdődhetett meg. Ez azonban a Petőfi Termelészövetkezet tagságának körében némi feszültséget is okozott, és volt olyan személy, aki a közös tulajdonba került lovat is azonnal magához akarta venni.

A tabi forradalmi események láncolatában november 3-án jelentette a következő mozgalmas napot, ekkor ugyanis egy háromtagú küldöttség hagyta el Tabot, hogy Győrbe menjen tárgyalni a helyi forradalmi bizottságok nevében, valamint információhoz is jutni. A Győrben megalakult Dunántúli Nemzeti Tanács a forradalom radikális erejét jelentette ekkoriban, a fővárosban székelő, Nagy Imre vezette nemzeti kormánnyal szemben. A győri székhelyű szervezet követeléseinek között olyan

pontok is szerepeltek, mint például az 1957. január végén megtartandó titkos és szabad választás kiírása, de már több párt részvételével – amit természetesen megelőzött volna a szovjet csapatok azonnali kivonulása –, valamint Magyarország semleges státuszának bejelentése az ENSZ-nél. Illetve arról is szóltak, hogy a helyi karhatalmi szervek képviselőit és az ezredesnél magasabb beosztású tiszteket a nemzeti tanácsok jóváhagyásával lehessen csak a jövőben kinevezni. Követeléseik teljesüléséhez kötötték azt is, hogy elismerjék a fővárosban székelő kormány legitimitását. Azonban mindezek követelése mellett sem fordultak nyíltan szembe a Nagy-Imre vezette kormánnyal. Tab esetében ezek a követelések is minden bizonnyal ismertek voltak, hiszen Szabó Elemér már október 30-án a Szabad Győr állomás hullámhosszára állította a postán található vezetékös rádiót.

A győri nemzeti tanács célul tűzte ki az egységes dunántúli katonai vezetés létrehozását is, így a várható szovjet támadás elleni felkészülés miatt sem volt érdektelen, hogy Tab is küldötteket menesszen a Rába-parti városba. A november 3-i nap az amúgy is a levegőben lógó szovjet offenzívával szembeni ellenállás szervezésével telt el. A nemzetőrség felfegyverzése már a korábbi napokban elkezdődött, elsősorban a tabi honvéd alakulat segítségével. A kiosztott lőszer, puskák és a néhány dobtáras géppisztoly őrzésére a nemzetőrség számára kijelölt pincében került sor. Szabó Elemér és a járási forradalmi szerv még ezen a napon kísérletet tett arra, hogy ennél is nagyobb mennyiségű fegyverhez jusson, többek között sátorlapokat és kézigránátokat is igényeltek a tabi katonai tanácstól. A kapolyi honvéd alakulattól is elsősorban kézigránátokat igyekeztek beszerezni a tabiak.

A tabiak – a honvéd alakulatokkal együttműködve, csekély lehetőségeikkel élve – igyekeztek mindent megtenni a hatékony fegyveres ellenállás megszervezésének reményében. A községen átvezető országút védelmére helyezték a fő hangsúlyt, ezért a település két végpontján, a tüzértisztek vezetésével páncéltörő útegeket is felállítottak. Azonban a szovjet csapatok november 4-én, hajnalban meginduló támadásával szemben illúzió volt csupán a hatékony, helyi fegyveres ellenállás.

Ezt elsősorban Szabó Elemér érzékelte. A település végül fegyveres harc nélkül került a benyomuló szovjet egységek kezére. A túlerőben lévő szovjet páncélos alakulat a községen át vonult a laktanyához, ahol mintegy két óras tárgyalás után ellenállás nélkül vette birtokba a tüzérezred objektumait. A laktanyában történetekkel párhuzamosan Tabon a délelőtt folyamán a járási forradalmi szervezet is tevékenységének beszüntetéséről hozott döntést. November 4-ének tabi krónikájához tartozik, hogy a délutáni órákban a tüzérezred tisztjei, az ezredparancsok kényszerűsége diktálta parancsát végrehajtva bevontatták a laktanyába a község stratégiaileg fontos pontjain felállított páncéltörő útegeket. A következő nap a szovjet csapatok már ténylegesen bevonultak Tab községbe is, ezzel végleg pontot téve a település forradalmi napjainak sorára.

A község parancsnoki tisztét Uvarov ezredes látta el, aki november 5-én keltezett parancsában leszögezte, hogy a lakosok tartózkodjanak mindennemű zavarástól. A rendőrséget fel is kérte, hogy a városban a rend fenntartásában működjön

közre, illetve kijelentette azt is, hogy semmilyen felelősségre vonás nem éri azokat a személyeket, akik leadják fegyvereiket a rendőrségen. A fegyverek leadási határidejét november 5. este nyolc órában adták meg, azokat a személyeket pedig, akik önként a megadott időpontig nem adták le fegyvereiket, az őrizetbe vétel veszélye fenyegette.

„...Népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés...” Megtorlás a forradalom tabi résztvevői ellen

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után következett a megtorlás, és ezzel együtt a perek időszaka, amely nem került el a tabi járási forradalmi szervezetének tagjait sem. Így annak elnöke, Szabó Elemér is rövidesen a vádlottak padján találta magát. Szabó Elemér 1956. december 9. napjától 1957. január elsejéig, majd pedig január 31-től ismételten előzetes letartóztatásban volt. A tabi ügyvédet Somogy megyében az elsők között tartóztatták le forradalmi eseményekben vállalt szerepe miatt. Az 1957. február 28-án kezdődő, Ignác Pál által vezetett perben a tabi ügyvéd a másodrendű vádlott szerepét töltötte be, míg az elsőrendű vádlott Pavelka Sándor kisiparos volt, aki a forradalom időszaka alatt a Tabi Intéző Bizottság tagja volt.

A vád tárgya Pavelka Sándor és Szabó Elemér esetében is az 1956-os forradalmat és szabadságharcot követő perek alapmotívumának számító, népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló büntett volt. Szabó Elemér az ellene felhozott vádakkal szemben – jogi képzettségének megfelelően – tapasztalt ügyvédként erélyesen érvelve igyekezett védekezni. A nyomozás személye ellen felhozott anyagaival szemben kiemelte, hogy a forradalmi események során nem önállóan intézkedett, minden esetben bizottsági határozat előzte meg a vele szemben vádként felmerülő, kérdéses döntéseket. Ez a körülmény különösen a pártfunkcionáriusok és az Államvédelmi Hatóság tagjainak őrizetbe vétele kapcsán került előtérbe. Szabó Elemér viszont kiemelte, hogy itt sem önállóan intézkedett, hanem a Somogy Megyei Forradalmi Bizottságtól kapott utasítást hajtotta végre. A Szabó Elemérrel szemben felhozott vádpontok közé tartozott az is, hogy a *Somogyi Néplapban* megjelent 16 pontot és a Zrínyi Kör 4 pontját is ismertette az október 28-i tömeggyűlésen. Szabó Elemér ezzel a váddal szemben azzal védekezett, hogy az általa felolvasott szöveg nem az említett 16 pontos felhívás volt.

Különös hangsúllyal vetődött fel egy állítólagos, november 4-i telefonhívás kérdése, amit Vass László torvajai lakos mint tanú adott elő: ennek értelmében Szabó Elemér – az elfogult beszámoló szerint ráadásul ittas állapotban – fegyveres csoport szervezésére bízott volna a szovjet csapatok ellen. Vass László esetében annyit mindenképpen érdemes megjegyezni, hogy volt politikai tisztséget és végrehajtóbizottsági elnök volt, tehát a népszerűtlenné váló pártiktatúra képviselőjének volt tekintendő, elfogulatlan tanúnak viszont semmiképp sem. Szabó Elemér természetesen ta-

gadta az ellene felhozott vádat, és külön kiemelte azt a körülményt, hogy a fegyveres védelem a honvédség feladata volt, ami fölött ő nem rendelkezett.

A másodfokú tárgyaláson 1957. április 11-én Holota Imre – Vass Lászlóval egyetemben – megerősítette tanúvallomásaiban a már említett, minden bizonnyal kétséges telefonhívás vádját. Holota Imre a tárgyaláson amúgy is fontos, kiemelt szerepet kapott, aki azt állította, hogy a pártfunkcionáriusok letartóztatásának napján maga Szabó Elemér vette el a számára korábban előzetesen kiadott pisztolyt, amit a vádlott szintén cáfolt, hiszen ez a rendőrség feladatát jelentette a vizsgált időszakban. Holota Imre egyébként ekkor a nemrégiben megalakult, Kádár János vezette MSZMP járási intézőbizottságának elnöke volt, és korábban is a pártiktatúra funkcionáriusának számított, tehát mind az új, mind a forradalom előtti diktatórikus rezsimben is szerepet játszott. A Szabó Elemérrel szembeni tanúvallomások sorából szintén kiemelkedik Tengerdi Imre jelentése, aki a Tabi Járási Tanács elnöke volt, és a forradalmi események idején váltották le pozíciójából.

A Szabó Elemérrel szembeni másodfokú ítélet 1957. július 11-én született meg, és mint az ítélet indoklásából látható volt, az elsősorban a pártiktatúra kiszolgálóinak vallomásaira volt alapozva. A másodrendű vádlottat is a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel vádpontjában találták bűnösnek. Megjegyzendő, hogy míg a tabi ügyvédet első fokon három év és hat hónap letöltendő börtönbüntetésre, és a törvényben meghatározott egyes jogoktól való három évig tartó eltiltásra ítélték, addig a júliusban kelt másodfokú ítélet már jóval súlyosabb volt: a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága nyolc év börtönre, a törvényben meghatározott egyes jogok gyakorlásától való öt évre szóló eltiltásra, valamint teljes vagyonek Kobzásra ítélte, kegyelemre pedig nem ajánlotta. Az ítélet és a börtönévek alapvetően befolyásolták Szabó Elemér további sorsát is.

Szabó Elemér 1962. július 19-én szabadult a börtönből, mintegy öt és fél évet kitevő raboskodás után. A per elsőrendű vádlottja, Pavelka Sándor két év és nyolc hónap börtönbüntetést kapott, akit mindezek mellett pedig 2000 forint értékű pénzbírsággal is sújtottak. Az 1959. évi amnesztiarendelet alapján még ez év április 7-én szabadult is a börtönből.

A tabi nemzetőrparancsnok, Füzi Lajos sem kerülte el a retorziókat, pedig Szabó Elemérrel egyetemben a forradalmi napokban az inzultusok elkerülésében kiemelt szerepe volt: említésre méltó, hogy egy zsidó származású tabi lakost mentettek meg az erőszakos atrocitásoktól. Mindezek ellenére Füzi Lajost is elítélték, a rá kiszabott büntetés letöltése után, öt év múlva szabadult.

Az 1963-as amnesztiatörvény értelmében Szabó Elemér is kegyelmi kérvényt nyújtott be ez év március 31. napján, amelyben lejegyezte, hogy szabadulása után csak fizikai munkásként tudott elhelyezkedni, előbb a BÜFÉ vállalatnál, majd a Balatoni Vízügyi Kirendeltségnél dolgozott segédmunkásként. Ahogy azt Szabó Elemér a kegyelmi kérvényben meg is jegyezte, bár ügyvédi praxisát nem kívánta újra indítani – erre vajmi kevés esélye is lett volna –, de adminisztratív munkakörben szívesen vállalt volna munkát. Kegyelmi kérvényét azonban elutasították, így erkölcsi

bizonyítvány hiányában sem ügyvédi, sem pedig adminisztratív jellegű munkakörben nem tudott elhelyezkedni a későbbiekben sem. Szabó Elemér börtönben töltött évei alatt feleségét is elbocsátották tanári állásából, így az egykori Tabi Járási Forradalmi Bizottság elnökének családját is elérte a megtorlás szele.

Ajánlott irodalom

- GYENESEI József 2004, *Az 1956-os forradalom diákmozgalmai Somogy megyében*, In NÉMETHNÉ D. Nóra – SZABÓ Róbert – VIDA István (szerk.): *Nagy Imre és kora. Tanulmányok, forrásközlések. III.* Budapest, Nagy Imre Alapítvány, 299–321.
- HORVÁTH Miklós – Olekszandr PAHYRIA 2012, *Kényszerkirándulás a Szovjetunióba. Magyar deportáltak a KGB fogságában – 1956*, Budapest, Argumentum Kiadó
- LUKÁCS Alexandra 2009, *Adalékok az 1956-os forradalom és szabadságharc tabi eseményeihez, Tabi Kilátó*, 321–328.
- M. KISS Sándor 1997, *Olvasókönyv. Forradalom Somogyban – 1956*, Budapest, Püski Kiadó
- SZÁNTÓ László 1992, *Látélet a sztálinista agrárpolitikáról a somogyi összegzés kaposvári vitáján*, In *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 23, 263–278.
- SZÁNTÓ László 1993, *Az 1956-os forradalom somogyi eseményeinek történeti forrásai*, In *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 24, 365–389.
- SZÁNTÓ László 1994–1995, *Forradalmi események Tabon, 1956, Tabi Kilátó*, 137–152.
- SZÁNTÓ László 1995, *A somogyi összegezés kaposvári vitája, Agrártörténeti Szemle. Historia rerum rusticarum*, 1–4, 353–437.
- SZÁNTÓ László 1995, *Az 1956-os forradalom Somogyban. Válogatott dokumentumok*, Kaposvár, Somogy Megyei Levéltár
- SZÁNTÓ László 2007, *Az 1956-os forradalmat követő megtorlás Somogyban, a megtorlást elszenvedők adattára*, In *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv*, 38, 271–310.
- SZÁNTÓ László 2007, *Az 1956-os forradalmat követő megtorlás Somogyban, a források tükrében, Levéltári Szemle*, 1, 27–36.
- SZÁNTÓ László (főszerk.) – Farkas Péter – Récsei Balázs (szerk.) 2017, *Somogyország ötvenhatban. Dokumentumok, emlékezések és történetek a forradalomról*, Kaposvár, Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára

A kaposvári 151. sz. Turul Cserkészcsapat öregcserkészzeinek vízi raja bemutató előtt, Kaposvárrott, a Túskevári Strand medencéjénél 1934-ben